

אחרי-מות, שבת הגדול

קשה לחשוב על ניגוד קיצוני יותר בין הנושא הראשון של פרשת השבוע – עבודת הכהן הגדול ביום הכפורים, לבין עניינה הנוסף של שבת זו, שבת הגדול – ההכנות לפסח. יום הכפורים ופסח הם שני מועדים מהופכים בכל פרטיהם. ראשית, כמובן, יום הכפורים הוא יום עינוי נפש ופסח הוא יום חג. ביום הכפורים אסור לאכול, ופסח הוא היום היחיד בשנה שיש בו מצות עשה של אכילת מדאורייתא. שנית, הימים נבדלים באופיה של עבודת המקדש ומקומו של הציבור בו; יום הכפורים הוא יומו של איש אחד. הכהן הגדול נושא את כל עוונתם של בני ישראל וכל פעולותיו נועדו לכפר על הקודש, על עצמו וביתו, על אחיו הכהנים ועל כל עם ישראל. לעם אין שום תפקיד ממשי, לבד מן הירושלמים שבאו לצפות בעבודה ולחזק את ידיו של הכהן, או הזקנים שסייעו לו לשמור על ערנות בלילה הקודם ליום העבודה הגדול. מובן שהיו במקדש בעלי תפקידים נוספים שסייעו לו בפעולותיו, אבל לא היה להם מעמד עצמאי, אלא רק כמסייעים לעבודת הכהן. שאר העם, המתינו בדריכות לידיעה אודות יציאתו בשלום מן הקודש, להלבנת לשון-של-זהורית ולכפרת עוונותם. הגמרא במסכת יומא מספרת על כך שגם בתקופה מאוחרת לימי הבית עדיין היה יום הכפורים של של פנאי שבו לא היתה לאנשים תעסוקה מיוחדת ולכן גם נכשלו בעבירות. לעומת זאת, חג הפסח הוא חג של העם כולו. תאור סדר העבודה במקדש בליל הקרבת הפסח הוא תיאור של אירוע המוני. רוב עם הבאים איש ופסחו בידו לשחיטת הפסח והקרבתו, הכהנים מגוייסיים כולם לעבודה זריזה ויעילה כדי להספיק את כל הקרבנות במועד, כמות של ישראלים מתכנסים בעזרה עם פסחיהם וקוראים את ההלל, ובכל רחבי ירושלים סעודות הפסח של עולי רגלים המתכנסים חבורות חבורות לסעודת ליל הסדר, אכילת המצה, קרבן הפסח והמרור, וסיפור יציאת מצרים. הצפיפות והדוחק גרמו לעתים גם לאסונות, כמקרים של קריסת גגות ומערכתם של אנשים (פסחים פה ב, סד ב, מכדרי"א, פסחא, טו). אולם בדרך כלל ההתקבצות העממית היתה מקור לשמחה מרובה.

גם כשחבר הבית וחכמי ישראל התקינו סדרים חדשים, המתאימים לעידן שבלא מקדש, נשמר ההבדל הגדול בין שני המועדים. יום הכפורים הוא לא רק יום של תענית, אלא שהוא גם יום שכולו תפילה, טהרה והתעסקות בעניינים שברוח בלבד. ואילו פסח הוא יום חג, של סעודות ושמחה משפחתית, סביב שלחן הסדר בערב, וסביב סעודת החג ביום.

הדברים ידועים ופשוטים, ובכל זאת יש טעם לחזור עליהם מדי שנה בשנה, ומדי רגל ומועד. עבודת ה' בתורה פנים רבות לה, והיא ממלאת תפקידים רבים בחיי האדם והאומה. אין טעם ואין מטרה לעבד את כל המועדים בדפוס אחד. אין צורך להפוך את שלחן הסדר לסוג של בית כנסת ומקום תפילה, כשם שאין הופכים את בית הכנסת ביום הכפורים למקום של שמחה ומחולות.

עם זאת, יש לתת את הדעת על המאפיינים הייחודיים של מצוות ליל הסדר והדרך להגיע באמצעות התעלות של קדושה. באופן טבעי, קל יותר לחוש את הקדושה באויר בית הכנסת ביום הכפורים מאשר ליד שלחן סעודת הסדר בבית. השקט, הנוסחאות של התפילה, שליח הצבור המוביל את תפילת הקהל, הפיוטים, הדרשות, כל אלו מכוונים ליצור אוירה של רוחניות וקדושה, של כפרה וטהרה. לא כן הדבר סביב שלחן הסדר, המשפחה המתכנסת יחדיו, גברים ונשים, זקנים וטף, ובנוסף – חברים ואורחים, מתנהלת בעליצות ובהמולה רבה, ומתקשה לשמור על רצף של כובד ראש לאורך ליל הסדר המתמשך, מעת החזרה מבית הכנסת, מעט אחרי צאת הכוכבים, ועד חצות, שעת אכילת האפיקומן, ולאחרי חצות, בזמן הנועד להשלמת ההלל, אמירת הפיוטים וקריאת שיר השירים. חכמים היו מודעים לקושי הזה, ולכן הורו לחלק לילדים קליות ואגוזים, לעניין אותם ולשעשע אותם כך שישארו ערים ומרוכזים לאורך זמן ההגדה לכל הפחות – ומן הראוי שאף לאחר מכן. מאידך גיסא, הם מזהירים (על פי הירושלמי בפרק ערבי פסחים) את הבנים ועמהם גם את שאר המשתתפים, מלעבור מחבורה לחבורה בטרם כילו לאכול חלקם מן הפסח בחבורה שעליה נמנו, בהכירם את אלו חסרי הסבלנות שמתקשים להשאר במקום אחד ולמצות את חוית הערב עד תום.

תהיה זו טעות לחשוב שהפרק הראשון של ליל הסדר, זמן ההגדה, הוא החלק הרוחני-מקודש של הסדר – בבחינת 'חציו לה', ואילו חלקו השני, שלב הסעודה והזמירות, הוא החלק שהוא בבחינת 'חציו לכם'. ליל הסדר כולו הוא בעת ובעונה אחת 'כולו לה' ו'כולו לכם'. המשימה בפסח היא משימה של התעלות רוחנית שאינה נופלת מזו של יום הכפורים, אלא שהיא נעשית באמצעים אחרים ומפעילה כוחות אחרים של הנפש. גם החלק של ההגדה נעשה בהסבה, מסביב לשלחן הסעודה ולמאכלים המיוחדים של פסח – מצה, מרור, חזרת, שני תבשילין. גם החלק של הסעודה הוא חלק מצוותי גמור, אין צריך לומר שאכילת המצה, המרור והכורך ושתיית ארבע הכוסות הם ממש בבחינת 'סדר העבודה', אלא שגם הסעודה הבאה אחריהם, סעודת החג, היא סעודה של

מצוה מן התורה, עונג יום טוב. לפיכך אין להקל בה ראש כלל ועיקר. מה גם שבסופה חוזרים לאכילת מצוה – של אפיקומן, ולסדר אמירת ההלל והפיוטים.

בשונה מבית המקדש ביום הכפורים שבו עובד איש מעלה יחיד שהתכונן לשליחותו זו במשך זמן ממושך, שלחן הסדר הוא 'כיתה הטרוגנית' שבה משתתפים חברים וחברות רבים, בגילאים שונים, יכולות ריכוז שונות, תחומי ענין שונים, ואי אפשר לצאת ידי חובת כולם. זה מבקש להאריך וזה לקצר, זה איטי וזה ממהר. גם לא ראוי לאפשר למגמה אחת להשתלט על כל ההתרחשות, לא בני הישיבה ובני התורה, ולא הקטנים והעייפים.

תכנית ליל הסדר הראויה בעיני היא, שיש להזדרז בקריאת ההגדה, ולא להפליג הרבה מעבר לנוסח הכתוב, כדי לא להטריח על אלו המתקשים, הרעבים, הצעירים או הקשישים. לאחר אכילת המצוה, זמן הסעודה יכול לשמש לחזרה על עיקרי ההגדה, להצגות של הקטנים, לפלפולי ההלכה והעיון של הלמדנים, לדרשות ושירה ופיוטים. באופן כזה, הסדר שומר על רציפות יחסית גם מבחינת האוירה, ואינו נחצה לשני חלקים, הראשון הכבד והרציני, והשני העליון והמשוחרר לגמרי.

הצד השווה לעבודת הפסח ולעבודת יום הכפורים הוא הצורך בהכנה. הדברים לא נעשים מאליהם. את הכהן הגדול, גם אם הוא זקן ומנוסה, היו מפרישים שבעת ימים קודם יום הכפורים ומאמנים אותו בעבודה. גם לקראת ליל הסדר יש להתכונן ולהכין, לא רק דברי תורה ומטעמים למאכל, אלא גם תכנית סדורה, שתתן מענה לצרכים השונים, מתוך מודעות לעובדה שמדובר בעבודה בחבורה, שמחייבת שילוב של כולם ומתן טעם ומשמעות, רצינות ושמחה לכל המשתתפים.